

ORHAN PAMUK'UN "VEBA GECELERİ" ROMANINDA ÜTOPYADAN DİSTOPYAYA

From Utopia To Dystopia in Orhan Pamuk's Novel "Veba Geceleri"

Mustafa KARABULUT¹

¹ Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, mkarabulut@adiyaman.edu.tr, orcid.org/0000-0001-6259-0868.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 13.11.2022
Kabul/Accepted: 03.01.2023

DOI:10.20322/littera.1203787

Anahtar Kelimeler

Orhan Pamuk, Veba Geceleri,
ütopya, distopya

ÖZ

Ütopya, gerçekte var olmayan, geleceğe yönelik tasarlanan ideal toplum biçimi manasına gelir. Distopya ise otoriter ve baskıcı yönetim biçimini ifade eder. Ütopya olumlu özelliklere sahipken distopla olumsuz taraflarıyla ön plana çıkar. Distopyada baskı altındaki birey ve toplumların zor şartlardaki yaşamı akla gelir. Distopyalar adeta labirent mekânlardır. Orhan Pamuk'un Veba Geceleri başlıklı romanında 1901 yılında Osmanlı Devleti'ne ait Minger Adası'ndaki veba salgını ile yapılan mücadele ön planda yer alır. Veba hastalığı adada hızla yayılır. Sultan Abdülhamit, bu salgını durdurabilmesi için kimyager Bonkowski Paşa'yı görevlendirir. Bonkowski bu hastalığı çözmeden öldürülür. Romanda geçen İkinci Abdülhamit ve V. Murat gibi önemli isimler gerçek olup birçok karakter hayal ürünüdür. Romanın asıl izleği veba salgını olmakla birlikte aşk, siyaset, polisiye olaylar ve tarihi hadiseler de önemli ölçüde yer verilir. Minger Adası, romanın başlarında ütöpik mekân olmasına veba salgınının görülmesi ve ilerlemesiyle beraber distöpik bir mekâna dönüşür. Roman'ın başından sonuna kadar karantina zorlukları önemli yer tuttuğu görülür. Romanda Başkimyager Bonkowski Paşa ile Vali Sami Paşa arasındaki çekişmeler ile Osmanlı'nın sıkıntılı dönemi romanın diğer boyutlarını oluşturur. Vebanın yol açtığı huzursuzluk halkı karamsarlığa sürükler. Bu hastalığın bir tedavisinin olmaması da gerilimin artmasına sebep olur. Bu makalede amaç, Orhan Pamuk'un Veba Geceleri adlı romanında olayların merkezinde yer alan mekânı distopya bağlamında irdelemektir.

ABSTRACT

Utopia means the ideal form of society that does not exist in reality, designed for the future. Dystopia, on the other hand, refers to the authoritarian and oppressive form of government. While utopia has positive features, dystopia comes to the fore with its negative sides. In dystopia, the life of individuals and societies under pressure in difficult conditions comes to mind. Dystopias are like labyrinth places. In Orhan Pamuk's novel titled Veba Geceleri, the struggle against the plague epidemic on Minger Island belonging to the Ottoman Empire in 1901 is at the forefront. The plague spread rapidly on the island. Sultan Abdülhamit assigns chemist Bonkowski Pasha to stop this epidemic. Bonkowski is killed before he can cure this disease. Important names such as Abdülhamit II and Murat V in the novel are real and many characters are fictitious. Although the main theme of the novel is the plague epidemic, love, politics, detective events and historical events are also given a significant place. Although Minger Island is a utopian place at the beginning of the novel, it turns into a dystopian place with the appearance and progress of the plague epidemic. It is seen that the quarantine difficulties take an important place from the beginning to the end of the novel. In the novel, the conflicts between Chief Chemist Bonkowski Pasha and Governor Sami Pasha and the troubled period of the Ottoman Empire form the other dimensions of the novel. The unrest caused by the plague drags the people into pessimism. The lack of a cure for this disease also causes tension to increase. The aim of this article is to examine the place in the center of the events in Orhan Pamuk's novel called Veba Geceleri in the context of dystopia.

Keywords

Orhan Pamuk, Veba Geceleri,
ütopya, dystopia

Atf/Citation: Karabulut, M. (2023), "Orhan Pamuk'un 'Veba Geceleri' Romanında Ütopyadan Distopyaya", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 9/1, 139-148.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mustafa KARABULUT, mkarabulut@adiyaman.edu.tr

GİRİŞ

Roman, hikâye gibi anlatmaya bağlı metinlerde mekânın önemi büyüktür. "Mekân, tanım olarak, olayların yaşanmasına imkân veren zemindir" (Doğramacioğlu, 2010: 33). Yazarlar zaman zaman ütopyik ve distopik mekânlara da yer verebilirler. İdeal bakımdan tasarlanan hayali ülke/yer anlamına gelen ütopya, var olmayan mekân anlamında kullanılır. Ütopya, Yunanca "ou" yok ve "eu" iyi kelimelerinin ortak sesi "u" ile, yer manasına gelen "topos"un birleştirilerek oluşturulan ve "var olmayan iyi yer" anlamına gelen bir kavramdır. Thomas More'un Utopia (Ütopya) başlıklı eseri, ilk gerçek ütopya diye kabul edilir. "Gerçekleştirilmesi mümkün olmayan tasarı, düşünce veya ideal toplum düzeni ve yönetim biçimi şeklinde de tanımlanan ütopya, sonuçta gerçek yaşamda yer alması imkânsız veya imkânsıza yakın mekânlar için kullanılır" (Karabulut 2022: 285).

Ütopya, olumlu yönleriyle öne çıkan hayali kaçış ülkesidir. Bu mekân kaotik bir yapıdaysa buna "karşı ütopya" veya "distopya" denir. "Ütopyada kurgulanan bu ideal, aslında bir kişinin ya da grubun idealidir ve yazarın düşü olarak kabul görülebilecek kusursuz dünya ideali, yirminci yüzyılın başından itibaren eleştirilmeye başlanmıştır" (Canbaz Yumuşak 2012: 48). Ütopyanın zıddı karşı ütopya veya distopyadır. "Distopyalar gizlerin ve iç içe geçmiş oyunların, kumpasların kol gezdiği ortamları anlatır" (Cengiz, 2015: 53). Distopya (anti-ütopya, karşı-ütopya), köken olarak Yunanca "dus" (zor) ve "topos" (yer) kelimelerinden türetilmiş olup "olmayan yer" anlamına gelir. Distopyalar, ütopyanın karşısında bulunan ve "Baskılanmış, kontrol altına alınmış, çeşitli sosyal kontrol sistemleriyle sınırlandırılmış; hükümet, ordu ya da güçlü bir otoriter figür tarafından yönetilen toplumlardır" (Spisak, 2012: 55) karakterize eder.

Dünya edebiyatında Platon'un *Devlet* ve Thomas More'un *Ütopya* adlı eserleri dışında, Tomasso Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis* ve Fârâbî'nin *Medînetü'l-Fâzıla* eserlerini ütopyaya örnek göstermek mümkündür. Distopya ile ilgili olarak Aldous Huxley'in *Yeni Dünya*, Yevgeni Zamyatin'in *Biz*, Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* adlı yapıtları önemli yer tutar. Türk edebiyatında Celal Nuri'nin *Târih-i İstikbâl*, İsmail Gaspıralı'nın *Darürrahat Müslümanları*, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Hayat-ı Muhayyel* adlı romanı, Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesi*, Ali Nar'ın *Uzay Çiftçileri*, İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*, Nazlı Eray'ın *Arzu Sapağında İncecek Var* adlı eserlerinde ütopyik mekânlar görülür. Türk edebiyatında distopya ile ilgili olarak Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları*, Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi*, Adam Şenel'in *Teleandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı*, Alev Alatlının *Kâbus, Rüya*, Ayşe Şasa'nın *Şebek* adlı romanları örnek olarak verilebilir.

Salgın hastalıklar, insanlık tarihinde büyük felaketlere yol açmıştır. Sadece bireyi değil toplumu tehdit ettiği, kitlesel ölümlere yol açabildiği için sürekli bir tehdit unsuru olmuştur. "Hastalık oluşturan bir enfeksiyon etkeninin duyarlı canlıya doğrudan veya dolaylı yolla geçmesi ile oluşan bulaşıcı hastalıkların yayılarak çok

sayıda canlıda hastalık oluşturması, salgın hastalık olarak tanımlanır." (Parıldar, 2020: 20). Dünya üzerinde salgın hastalıklar M.Ö. 5 ile 6. yüzyıllara kadar gider. Özellikle veba ve kolera insanlık tarihinde büyük felaketlere yol açar. Bunların dışında sıtma, ebola, tüberküloz, lepra, AİDS (Acquired İmmun Deficiency Syndrome), frengi, İspanyol Gribi vb. hastalıklar da milyonlarca kişinin ölümüne sebep olur. Dünya üzerinde 20. yüzyılın ilk çeyreğinde görülen ve büyük ölümlere yol açan İspanyol Gribi'nden sonra küresel bağlamda görülen en geniş çaplı salgın hastalık COVID-19'dur. 2019 yılının sonlarında Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan bölgesinde ortaya çıkan Yeni Coronavirus Hastalığı (Coronavirus Disease-2019; COVID-19), bütün dünyada büyük bir tehdit olur.

Veba, tarih boyunca milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. "Vebanın tarihte kaydedilen ilk pandemisi 541 yılında Mısır'da başlamıştır. Birçok ekonomik, sosyal, dini etkisi olan bu salgın, Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasına neden olduğu için imparatora ithafen 'Justinian Vebası' (541-542) olarak isimlendirilmiştir" (Parıldar 2020: 22). Veba salgınından Avrupa, Orta ve Güney Asya ve Kuzey Afrika nüfusunun %50-60'ının bu pandemide hayatını kaybettiği düşünülmektedir. İkinci büyük veba salgını 1347-1351 arasında yaşanmıştır. Asya'dan Avrupa'ya birçok ülkeyi ciddi anlamda yıkıma uğratmıştır. 1720-1722 yılları arasındaki veba salgınında ise 75-200 milyon kişinin öldüğü tahmin edilmektedir. 1855'te yine büyük bir veba salgını Çin'den başlayarak bütün dünyaya yayılmıştır. 1898-1918 arasında da veba yine büyük yıkımlara sebep olmuştur.

Kara Veba, Kara Ölüm ya da Büyük Veba Salgını isimleriyle de anılan veba, edebi eserlere de konu olur. Giovanni Boccaccio'nun *Decameron*, Daniel Defoe'nun *Veba Yılı Günlüğü*, E. Allan Poe'nun *Kızıl Ölümün Maskesi*, Albert Camus'nun *Veba*, Jack London'ın *Kızıl Veba* adlı eserlerinde vebanın yıkıcı boyutu dile getirilir.

Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* adlı romanı veba salgınına asıl izlek olarak aldığı bir eserdir. Bu yapıtta, yazarın tasarladığı kurgusal Minger Adası'nda 1901 yılında ortaya çıkan veba salgını sürecinde yaşananlar anlatılır.

"Romanın izleğini yazarın *Sessiz Ev* ve *Beyaz Kale* romanlarında görmek mümkündür. *Beyaz Kale* tarihi bir romandır ve romanın içerisinde veba salgınına da değinilmektedir. *Sessiz Ev* ise bu romanın bir habercisi (ve aynı zamanda yazarı) olarak görülebilecek tarihçi Faruk Darvinoğlu karakteri etrafında cereyan etmektedir." (Kesova 2021: 347).

Veba Geceleri'nde ise veba salgını daha geniş boyutta irdelenerek bu hastalığın belirtileri, toplumsal, bireysel, psikolojik ve fiziki etkileri daha ayrıntılı verilir. Vebanın yol altığı kaos hali, Minger Adası'nı distopik bir hale getirir.

1. Veba Geceleri'nin Olay Örgüsü

Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* başlıklı romanı "Giriş" ve "79 Bölüm"den meydana gelir. Ayrıca romanın son kısmında "Yıllar Sonra" adında bir bölüm yer alır. Romanın asıl mekânı olan Minger Adası, "Giriş" bölümünde "Doğu Akdeniz'in incisi" olarak verilir.

Romanın ilk kısımlarında olayların geçtiği en önemli mekân olan Minger Adası'ndan söz edilir. Buranın Osmanlı İmparatorluğu'nun 29. vilayeti olduğundan bahsedilir. 1901 yılının baharında gelişmeye başlayan olaylar bir süre sonra veba salgınıyla ölümcül hale dönüşür. Bu salgın üzerine Sultan Abdülhamit, Sağlık Başmüfettişi

kimyager Bonkowski Paşa ve Doktor Nuri'yi salgını önlemesi için adaya gönderir. Padişah kısa bir süre önce bu doktoru, önceki padişah V. Murat'ın kızı Pakize Sultan ile evlendirmiştir. Pakize Sultan, Padişah V. Murat'ın en küçük kızı olup babası tahttan indirildikten sonra çocuklarıyla birlikte Sultan Abdülhamid tarafından hapsedilmiştir. Bu yolculukta Pakize Sultan da eşiyile birlikte. Adada ise bir Osmanlı subayı Kolağası Kâmil, onun âşık olduğu Zeynep ve Vali Sami Paşa ile sevgilisi Marika da yaşamaktadır. Pakize Sultan ve eşi Doktor Nuri, Aziziye gemisiyle Çin'deki veba salgınında Müslümanlarla görüşmek üzere yola çıkmışlardır. Gemi de karantina ve salgın hastalık konusunda tecrübeli olan Bonkowski Paşa ve yardımcısı Doktor İlias da vardır. Bonkowski Paşa daha önce İzmir'de kolera ile mücadele etmiş ve başarılı olmuş biridir. Minger Adası'nda veba salgını görüldüğü için Bonkowski Paşa ve Doktor İlias'ı Minger Adası'nda kalır.

Aziziye gemisi daha sonra İskenderiye Limanı'na demir atar. Bonkowski Paşa, Vali Sami Paşa'dan hemen karantina heyetinin toplanmasını ve tedbirlerin alınarak karantinanın başlatılmasını ister. Bir süre sonra Bonkowski Paşa'nın öldürüldüğü haberi gelir. Veba salgınının yanı sıra bu cinayetin de görülmesi romanı daha da trajik hale getirir. Padişah Abdülhamit, Bonkowski Paşa'nın öldürülmesi üzerine damadı Doktor Nuri Paşa'ya şifreli bir mesaj göndererek hemen Minger Adası'na giderek hem bu cinayeti çözmesini hem de adadaki salgını ortadan kaldırmasını emreder. Doktor Nuri Paşa eşi Pakize Sultan ve Kolağası Mingerli Kâmil ile birlikte Minger Adası'na giderler. Sami Paşa bu adanın valisidir. Paşa, Bonkowski Paşa'yı öldürdüğü gerekçesiyle Ramiz'i tutuklar. Ramiz, bir tekke şeyhi olan Şeyh Hamdullah'ın üvey kardeşidir. Ramiz idam cezası verilir, ama ceza bir süre ertelenir. Zamanla Minger Adası'nda salgın yayılmaya başlar. Doktor Nuri Paşa vebanın yayılmasını önlemek amacıyla Vali Sami Paşa'dan bir an önce Karantina Heyeti'ni toplamasını ve tedbirlerin alınmasını ister. Daha sonra Karantina Heyeti başkanı Nikolas toplantının yapılması için hazırlıklar yapar. Hastalıkla mücadelede tecrit, karantina ve dezenfeksiyon yöntemleri uygulanır. Bakır sülfat, karbon klorid, aksülümen, kireç, fenol, sirke ve kükürtlü güherçileli tütsü (s.57, 93, 94, 120)¹ kullanılır.

Karantina kurallarına rağmen halk pek uymaz. İnsanların çoğu gemilerle Minger'den kaçmak ister. Ada artık yaşamı tehdit eden bir konuma gelmiştir. Adadan kimsenin çıkmaması için etrafı başka gemilerle sarılmıştır. Vali Sami Paşa, durumdan endişelidir, çünkü halk karantinaya tam olarak uymamaktadır. Salgın hızlı olarak yayılmaya devam eder. Osmanlı hükümeti, salgını durduramadığı için Vali Sami Paşa'yı başka bir vilayete atar. Adaya başka bir vali gönderilir. Bu sebeple adada gerginlik daha da artar.

Ramiz, gelen yeni valiyi kaçırmaz ve daha çatışma çıkar. Ramiz ve adamları idam cezasına çarptırılır. Minger'de bağımsızlık ilan edilir ve Osmanlıya bağlı olmadıklarını söylerler. Yeni vali çıkan çatışmada öldürülür.

Kolağası Kâmil, Cumhurreisi olur. Bir süre sonra Zeynep ve Kâmil vebadan ölürler. Onların ölümünden sonra Şeyh Hamdullah ve adamları yönetimi ele geçirir. Veba salgınından ölenlerin sayısı her gün artmaktadır. Doktor Nuri ve Pakize Sultan odalarında hapis kalırlar. Vali Sami Paşa idam edilir. Şeyh Hamdullah veba hastalığından ölür. İdareyi Doktor Nuri ve Pakize Sultan alır. Sokağa çıkma yasağı ilan edilir ve salgına karşı önlemler artırılır. Bir süre sonra salgının bitmesiyle roman sona erer.

¹ Romandan alıntılar için sayfa numarası verilecektir. Romanın künyesi için bkz. Kaynaklar.

2. Veba Geceleri'nde Distopya

Veba Geceleri, Orhan Pamuk'un 2021 yılında yayımlanan romanıdır. Romanın ön kapağında yazarın kurguladığı ve daha çok distopik özellikler gösteren Minger Adası'nın bir resmi vardır. Bu ada kurgusal olup Osmanlı Devleti'ne bağlıdır. Romanın iç sayfalarında Minger'e ait bir harita vardır. Buna göre Akdeniz'de yer alan Minger Adası'nda yer almaktadır. Adada ağırlıkta olarak Müslümanlar ve Hristiyanlar yaşar. Müslümanların yaşadığı yerlerde cami ve tekkeler görülürken Hristiyanların çoğunlukta olduğu yerlerde ise kiliseler görülür. Adanın güneyinde Arkaz kalesi bulunur. Ayrıca adanın etrafında Girit, Rodos ve Kıbrıs adaları yer alır.

Türkler ve Rumlar, bu adaya çok önceleri gelip yerleşmiştir. Burada Minger halkı yaşamaktadır. "Ada tarih boyunca Venedik, Bizans ve Arap hâkimiyetine girmiş daha sonra Osmanlıların eline geçmiştir. Temel geçim kaynağı gül üretimi olan bu adada Hristiyanlar ile Müslümanlar ayrı mahallelerde yaşamaktadırlar" (Bingöl ve Yılmaz 2021: 1827). Vilayet merkezi Akraz olup nüfusu yirmi beş bindir. Adanın bütün nüfusu seksen bindir. Müslümanlar ile gayrimüslimler adada nüfus bakımından yarı yarıyadır.

Yazar, eserin başında, "Dikkatli okurların hemen fark edecekleri gibi ön kapak resmi Vilayet Meydanı civarından Arkaz şehrini göstermesine rağmen, arka planda, uzaklarda kale ve şehir yeniden gözükmektedir" (s.2) diyerek okura mekâna dair bilgiler verir. Pamuk, kurguladığı Minger Adası'nda hayali karakterler olan Kolağası Kâmil, Pakize Sultan, Ramiz ve tarihte yaşamış Abdülhamit, V. Murat ve Bonkowski Paşa gibi karakterleri birlikte ele alır.

Olayların yaşandığı asıl mekân olan Minger Adası, romanın başlarında ütöpik bir yapıdayken veba hastalığının görülmesinden sonra kaotik bir hale bürünerek distopik bir hale dönüşür. "Pamuk, ütopyalarla belirli bir sınırlandırılmış/özerk alanda kurgulanmaları açısından benzeşen ancak ütopya idealinin olumsuzlandığı ya da ütopya idealinin çürütüldüğü, tersine işletildiği distopik kaos fikrinden ve distopik kurgu tekniklerinden romanında istifade etmektedir" (Nakıboğlu 2021: 331). Veba roman boyunca insanları oldukça tedirgin eder. Bir kişi vebaya yakalanmışsa o "ölü" gözüyle bakılır. İnsanlar ölüm korkusunu derinden hissederler. Yazar romanda veba hastalığının oluşumu, belirtileri ve salgınla mücadele hakkında bilgiler de verir. *Veba Geceleri'*nde önemli bir izlek olan ölüm kaygısı, psikanaliz, varoluşçuluk, bilişsel yaklaşımlar ile açıklanabilir.

"Ölüm ve ölüm kaygısı farklı değişkenlere göre değerlendirilebilir. Özellikle cinsiyet, yaş, kişilik yapısı, sağlık durumu, dini algı, manevi hususlar ve sosyo-ekonomik durum bunlardan birkaçıdır. İnsan, ölüm gerçeğini bilmesine rağmen kendini koruma çabası içerisine girer. Ölüm kaygısı veya korkusuna yol açan en büyük sebep ise bedeni tamamen kaybetme korkusudur. Bununda beraber ölüm sonrasında, yani ahiret hayatında da cezalandırılma korkusu da kişinin ölümü istememesine yol açabilir." (Karabulut ve Karasu 2022: 22).

Veba Geceleri romanı diğer hususlarla beraber insanın korkularını, kaygılarını ve hayatta kalma mücadelelerini işleyen bir eserdir. "Ölüm, dini ve ontolojik bir mesele" (Şen, 2017: 253), olup bireyin bilinçaltında farklı şekillerde yer alır. Ölüm korkusu bunlardan biridir. Ölüm maddi anlamda bir bitiş olduğundan insanoğlu, kendini korumaya alır.

Bu roman tarihi hadiseler bakımından da önemlidir. "Tarihî vakalar edebiyatçılar için zengin birer kaynaktırlar. Bu kaynaktan beslenen edebî eserler okuyucular üzerinde millî ve estetik bir duygu oluştururlar" (Doğramacioğlu, 2011: 404). Pamuk, salgın hastalık izleğini ele alırken tarihi olaylardan da önemli ölçüde yararlanır. Roman ayrıca tarihsellik anlayışı içerisinde yazılmıştır. "Romanın girişinde ve sonunda bulunan Mîna Mingerli'nin prolog ve epilog mahiyetindeki açıklamaları anlatılanların tarihî geçekliğini desteklemiyor bilakis tarihin kurgusallığını ortaya koyuyor" (Bingöl ve Yılmaz 2021: 1816). Eserdeki tarihi kurgu, veba salgını ile iç içe irdelenir. Yazar, üstkurmacyı da kullanarak olay içinde olaylara yer verir. Yazar burada "Kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi belirginleştirerek metnin kurmaca yapısına bilinçli ve sistemli bir şekilde dikkat çekmeyi amaçlar" (Yiğitbaş, 2019: 1633). Bu yöntem romanın muhteva ve vaka alanının genişlemesini sağlar. "Üstkurmaca anlatıcı Mîna Mingerli'nin üzerinden anlatılan 1901 Osmanlı'sındaki veba salgını kurgusal Minger Adası'na sızramış ve burada salgınla başa çıkmak için yürürlüğe konulan karantina kuralları ve şartları okura sunulmuştur" (Kuleli 2021: 288). Bu romanda olaylar veba salgını izleği etrafında şekillenir. Osmanlı Devleti'nde 1901 yılında görülen veba salgını ada insnlarını tehdit eder. Bu bakımdan roman, tarihi bir distopya özelliği de gösterir. Veba salgını insanları oldukça tedirgin eder. Önceleri karantina kurallarına az riayet eden ada halkı, daha sonra kurallara uymak zorunda kalır. Olayların yaşandığı 1901 yılında başta Çin olmak üzere birçok yerde veba salgını vardır.

İnsanların kitleler halinde ölümü karamsarlığı da üst seviyeye çıkarır. Onlara göre her şey "Bir son olarak ölümü çağrıştırmaktadır" (Şen, 2020: 56). Roman gittikçe distopik hale gelir. Ayrıca, baskıcı yönetim, adaletsizlik, cinayetler, hırsızlıklar ve idam edilme korkusu da Minger Adası'nın distopik bir mekâna dönüşmesine yol açar. Veba hastalığı, Çin, Hong Kong, Hindistan ve Bombay gibi yerlerde binlerce kişinin ölmesine sebep olur. Salgın, dünyanın birçok ülkesine yayılmıştır. Bonkowski Paşa, "Ne yazık ki veba Minger Adası'nda da görülmüştür." (s.20) diyerek felaketin ilk haberini verir. Minger artık kaosun, felaketlerin ve ölümün mekânı olur. Bu bakımdan tamamen distopya özelliği gösterir. Karantina başlamadan adadan ayrılan az sayıda insan şanslıdır. Buna rağmen kalanlar büyük bir korku ve kaygı içerisinde. Herkes, "Bu felaket günlerini yaşamayıp ya da adadan uzaklaşıp hastalık bitene kadar başka bir yerde olmayı" (s.169) arzu etmektedir. "Vebanın ortaya çıkmasıyla adadaki huzur ortamı da bozulmuştur" (Taş 2021: 1296). Minger Adası'nın duvarlarına VEBA ve KARANTİNA yazılı ilanlar asılır. İnsanlardaki korku daha da artar. "Fırtınadan sonra şehre sinen sessizlik de pek çok kişinin zihnine felaketin başlangıcı olarak yerleşti." (s.135). Kentte farelerle mücadele edilir. Bu hastalıktan ölenlerin eşyaları yakılır. İnsanlar, vebanın Hindistan'daki gibi felakete yol açacağı kaygısına kapılırlar. (s.146).

Orhan Pamuk, Veba Geceleri'nde, adaya salgını kontrol altına almak için gönderilen Bonkowski Paşa'nın öldürülmesini gerilim, oyunsallık, gizem ve polisiye çerçevesinde irdeler. Yazar, bu şekilde romanın tematik düzlemde genişlemesini ve ilgi çekmesini sağlar. Cinayetin çözülmesi iç roman boyunca sürmektedir. Sultan II. Abdülhamid'in Sherlock Holmes romanlarına merakı cinayetin çözülmesinde yol gösterici kabul edilmekte, metinlerarası ilişkiler bağlamında salgın-iktidar-cinayet ilişkisi ilk salgın romanı Decameron'daki salgın-oyun ilişkisini çağrıştırmaktadır. Romanın okuru, romanın başına ve sonuna yerleştirilen haritada tıpkı karantina doktoru Nuri Bey ve arkadaşlarının her sabah Minger haritası başında salgının ilerleyişini işaretledikleri gibi,

cinayetleri ve salgının ilerleyişini işaretleme oyununa davet edilmekte böylece postmodern kurguların polisiye ile oyunu birleştiren yapısı yinelenmektedir (Nakıboğlu 2021: 331).

Minger Adası'nın distopya olmasının en başta gelen sebepleri arasında hayali ve kaotik mekân özellikleri göstermesidir. Adada korkunun asıl kaynağı veba ve dolayısıyla ölüm korkusudur. İnsanlar vebaya yakalanmaktan, ölümün kendilerini veya yakınlarını bulmasından korku ve kaygı duymaktadırlar. Romanda ölüm korkusu Minger'e iyice sirayet eder. "Şehir yavaş yavaş ölüm korkusuna" (s.108) kapılmaya başlar. Vebanın bir tedavisinin olmaması hastalıktan ölenlerin sayısının artması bu korkuyu daha da artırır. Vebalı kişilerde baş ağrıları, yorgunluk, kusma, titreme, ateş gibi belirtiler görülür. Vücutta yumrular oluşur. Ölülerin kireçlendikten sonra gömülmesi kararı alınır. Ada, olumsuz durumları kötü hayat şartları sebepleriyle cehenneme benzer:

"Haziran ortalarında şehrin üzerinde hep beliren bazan açık sarı, bazan renksiz, soluk ışık, şimdi herkese kendine özgü bir cehennemde olduğu duygusunu veriyordu. Sanki veba sarı renkteydi, gökteydi ve her an Minger halkını seyrediyor, kimin canına okuyacağına fazla düşünmeden karar veriyordu. Sanki herkesin karar zamanı geliyordu. Bu soluk sarı renkli açmazdan çıkmak için herkesin içinde 'Bir şey olsun, bir olay çıksın da kurtulalım' beklentisi vardır." (s.268).

Bazı insanlar kırsal bölgelere kaçar. Vali Sami Paşa, "Vebayla baş başa kaldık!" (s.174) diyerek tedirginliğini dile getirir. Herkeste ölüm ve terk edilme korkusu hâkimdir. Adadakilerin ruhsal dengesi bozulmaya başlar. "Ruhsal denge kişinin iç evrenin istekleriyle toplumsal evrenin sorumluluklarını dengelemek demektir" (Yaşar, 2012: 2081). Veba, romanda korkunun ve ruhsal dengenin bozulmasının temel sebebidir. Ölüm korkusu ve kaygısı herkesi derinden etkiler. Adadakiler, "vebaya yakalandım mı", "veba bana da bulaşacak mı" ve "sırada kim ölecek" gibi sorularla (Karabulut ve Karasu 2022: 23) psikolojik yaralanmalarını yansıtır.

*Veba Geceleri'*nde Minger Adası, önceleri Doktor Nuri ve Pakize Sultan için bir kaçış mekânıdır, bir ütopyadır. Bu kişiler adaya geldikten sonra, salgınla beraber ütopyanın distopyaya dönüştüğünü görürler. "Bununla birlikte bağımsız bir devlet kurma ideali de vardır. Distopik kaos içerisinde ulus devlet kurma ideali ise ütopik bir ideal olarak romantikleştirilerek parodileştirilmektedir. Salgın-iktidar ilişkisine eklenen her türlü unsur distopik kurguyu beslemektedir" (Nakıboğlu 2021: 331). Bununla birlikte romanın mekânı olarak bir adanın seçilmesi de tesadüfi değildir. Herhangi bir ada, olumlu ve olumsuz bağlamda ele alınabilecek bir mekândır. Bir kaçış mekânı olması yanı sıra, kaotik manada da kullanılabilir. Minger Adası, veba hastalığının görülmesi ve ölümlerin başlamasıyla çıkışsızlığın, kısırlılığın mekânı haline gelir. Minger, kapalı, dar ve kapalı bir yer olarak labirentleşir. İnsanlar, Minger'de çaresiz biçimde veba ile baş başa kalır. Zamanla herkes bir labirentin içerisinde olduğunu ve bu labirentten çıkışın imkânsız olduğunu hissetmeye başlar. Yazar, distopik kurgunun olanakları içerisinde veba salgınını çeşitli boyutlarıyla anlatırken aynı zamanda bir kaotik bir ortamda bir devlet kuruluşunu da dikkatlere sunmaktadır.

SONUÇ

Ütopya, olumlu özellikleriyle öne çıkan ve mükemmel dünya anlayışı ile ilgili bir kavram olup "olmayan iyi yer" anlamına gelir. Distopya ise tam tersi olarak olumsuz, kaotik ve kötü yönleriyle öne çıkan ve "olmayan kötü yer" anlamına gelen bir kavramdır. Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* adlı romanı veba hastalığını merkeze alan bir yapıttır. Tarihi olaylarla vebanın birlikte işlendiği eserde salgının etkileri ön plana çıkar. Yazar, salgın ve ölüm korkusunu, vebanın ne derece tehlikeli bir hastalık olduğunu ve karantınayı inandırıcı kılmak amacıyla çaba harcamıştır. Eserde olayların yaşandığı yer Minger Adası'dır. Bu adada nüfusun çoğunluğunu Müslümanlar ve Ortodokslar oluşturmaktadır. Minger, yazar tarafından tasarlanan ve Osmanlı'nın bir vilayeti olarak gösterilen bir adadır. Romanın başlarında ütöpik bir mekân olan Minger Adası, veba salgını ile korku ve ölümün iç içe anlatıldığı distöpik mekâna dönüşür. Bu hastalığın tedavisinin olmaması ve ölümlerin sürekli artması, insanlardaki kaygı halini üst seviyeye çıkarır. Minger Adası'nda insanların huzuru bozulur. Vebaya yakalanan kişiye "ölü" gözüyle bakılır. Herkes "sıra bana gelecek mi?" diye endişe duyar. Vebadan ölümlerin başlaması, cinayetler, hırsızlıklar ve idamlar Minger Adası'ndaki kaosun en önemli sebepleridir. Minger halkı, bu felaket günlerinde başka bir yerde olmayı arzular. İnsanlar, vebanın kendilerini yok edeceği korkusuna kapılırlar. Adada ölümlerin başlaması, gerilimi iyice artırır. Yaşanan felaketler romanın ütopyadan distopyaya evrilmesine sebep olur.

KAYNAKLAR

- Bingöl, Ulaş ve Yılmaz, Enser (2021). "Tarihin Kurgusu Versus Kurgunun Tarihi: Veba Geceleri". *Turkish Studies - Language*, 16 (3): 1811-1830.
- Canbaz Yumuşak, Firdevs (2012). "Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği". *Bilig*, 61: 47-70.
- Cengiz, Semran (2015). "Bilge Karasu'dan Distopik Bir Modernizm Eleştirisi: Gece". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37): 49-54.
- Doğramacıoğlu, Hüseyin (2010). "Türk Hikâyeciliğinin Prototipi Sayılabilecek Heft-Hân'da Mekân". *Bilig*, 52: 33-46.
- Doğramacıoğlu, Hüseyin (2011). "Edebî Eserde Tarihin Yeniden Yorumlanması Bağlamında Oflazoğlu Tragedyaları". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (2): 403-412.
- Karabulut, Mustafa (2022). "Cahit Sıtkı Tarancı'nın Ütopik Mekân Arayışı: 'Memleket İsterim' Şiiri". *Edebiyatta Ütopya / Distopya*. Ed. Hakan Sarı, Yusuf Koşar. İstanbul: İhlamur Kitap, İdeal Kültür Yayıncılık.
- Karabulut, Mustafa; Karasu, Ferhat (2022), "Orhan Pamuk'un Veba Geceleri Romanında Ölüm Kaygısı". *International Journal of Filologia*. ISSN: 2667-7318, 5 (7): 17-26.
- Kesova, Erke (2021). "Salgına Üstkurmaca Bakış: Veba Geceleri". *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*. 37: 345-351.
- Kuleli, Mesut (2021). "Feminist Okuma Ekseninin Yazın Çevirisine İzdüşümleri: Orhan Pamuk'un Veba Geceleri Örneği". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. Ö9: 284-306.
- Nakıboğlu, Gülsün (2021). "Bir Salgın Romanı Olarak Orhan Pamuk'un Veba Geceleri". *ASOS Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y9 (117): 315-334.
- Pamuk, Orhan (2021). *Veba Geceleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Parıldar, Hülya (2020). "Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları". *Tepecik Eğit. ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30 (Ek sayı): 19-26.
- Spisak, April (2012). "Dystopian Novel, Horn Book Magazine". USA, May/June 2012, 88 (3).
- Şen, Can (2017). *Körlüğü Zedelemek: Necip Fazıl Kısakürek Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Şen, Can (2020). *Edebiyat İncelemelerinde Psikanaliz Kullanımı*, İstanbul: Divan Kitap Yayınları.

Taş, Fırat (2021). "Veba Geceleri'ne Eleştirel Bir Bakış". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 24: 1295-1299.

Yaşar, Hüseyin (2012). "Seniha: Uçurumun Dibine Yuvarlanan Bir Genç Kız". *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7 (1): 2075-2085.

Yiğitbaş, Maksut (2019). "Üstkurgusal Düzlemde Anlatılar Serisi: Üç Anlatı". *Turkish Studies Language and Literature*, 14 (3): 1625-1668.